

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ISSN 2413-3329

ISSN 2520-6788

НАУКОВИЙ ВІСНИК

**МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

СЕРІЯ

«ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ»

Збірник наукових праць

Випуск 1(9)' 2019

МУКАЧЕВО

2019

**Науковий вісник Мукачівського
державного університету
Серія «Педагогіка та психологія»
Випуск 1 (9) 2019**

Головний редактор

Товканець Ганна Василівна – д. пед. н.,
професор (Україна)

Заступник головного редактора

Теличко Наталія Вікторівна – д. пед. н.,
доцент (Україна)

Відповідальний секретар

Лалак Наталія Володимирівна – к. пед. н.,
доцент (Україна)

Редакційна колегія:

Щербан Тетяна Дмитрівна – д. психол. н.,
професор (Україна)

Максименко Сергій Дмитрович – д. психол. н.,
професор, академік НАПН України (Україна)

Ничкало Нелія Григорівна – д. пед. н., професор,
академік НАПН України (Україна)

Староста Володимир Іванович – д. пед. н.,
професор (Україна)

Карандашев Юрій Миколайович – д. психол. н.,
професор (Республіка Польща)

Оросова Рената – доктор філософії в галузі
педагогіки (Словацька Республіка)

Саболич Єва – доктор філософії у галузі загальної
педагогіки та історії педагогіки, професор
(Угорщина)

Сенько Тетяна Володимирівна – д. психол. н.,
професор (Республіка Польща)

Попович Наталія Михайлівна – д. пед. н., доцент
(Україна)

Фізеши Октавія Йосипівна – д. пед. н., професор
(Україна)

Березовська Лариса Іванівна – к. психол. н.
(Україна)

Качур Мирослава Михайлівна – к. пед. н.,
доцент (Україна)

Кобаль Василь Іванович – к. пед. н., доцент
(Україна)

Корнієнко Інокентій Олексійович –
д. психол. н., доцент (Україна)

Лавренова Марія Василівна – к. пед. н., доцент
(Україна)

Липчанко-Ковачик Оксана Василівна – к. пед. н.
(Україна)

Пинзеник Олена Мафтеївна – к. пед. н., доцент
(Україна)

Фенцик Оксана Миколаївна – к. пед. н., доцент
(Україна)

*Матеріали друкуються мовою оригіналу.
Відповідальність за викладений матеріал несуть
автори статей.*

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації

Серія: КВ №22663-12563ПР від 15.03.2017 р.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

Серія: ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Збірник наукових праць включено
до переліку фахових видань України
з педагогічних наук

(Наказ МОН України № 5015
від 16 травня 2016 р.)

Збірник представлено

у таких наукометричних базах даних:

Російський індекс наукового цитування (Росія);
Research Bib (Японія), Index Copernicus (Польща),
Cite Factor, Infobase Index (Індія),
Genamics Journal Seek, Academic Keys (США),
ACNP Catalogue (Італія)

Засновник і видавець:

Мукачівський державний університет
Україна, 89600, Закарпатська область,
м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
тел. (03131) 2-11-09, факс (03131) 2-11-09
e-mail: ppmsu2015@ukr.net

Рецензенти:

Пазюра Наталія Валентинівна – доктор
педагогічних наук, доцент.

Підбуцька Ніна Вікторівна – доктор
психологічних наук, доцент.

*Рекомендовано до друку та поширення через
мережу Інтернет Вченою радою Мукачівського
державного університету
(протокол № 11 від 25.04.2019 р.)*

**Науковий вісник Мукачівського державного
університету. Серія «Педагогіка та психологія»**

- збірник наукових праць, який структурований за
наступними напрямками: педагогічна теорія та
історія педагогіки; професіоналізація та
диверсифікація вищої школи; розвиток
особистості та освітні технології; психолого-
педагогічна комунікація; компаративна педагогіка
і психологія; педагогічна та вікова психологія;
організаційна психологія та психологія праці.

УДК37:159.9

Науковий вісник Мукачівського державного
університету. Серія «Педагогіка та психологія» :
зб. наук. пр. / Ред. кол. : Товканець Г.В. (гол. ред.)
та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2019. – Випуск
1 (9). – 265 с.

© Мукачівський державний
університет, 2019

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

ISSN 2413-3329
ISSN 2520-6788

SCIENTIFIC BULLETIN

of

Mukachevo State University

Series

«Pedagogy and Psychology»

Collection of scientific articles

Issue 1 (9)' 2019

MUKACHEVO

2019

**Scientific Bulletin of Mukachevo State
University**
Series «Pedagogy and Psychology»
Issue 2 (8) 2018

Editor in Chief:

Tovkanets Hanna – Doctor of Pedagogy, Professor
(Ukraine)

Deputy Editors:

Telychko Nataliya – Doctor of Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Executive Secretary:

Lalak Nataliya – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Editorial Board:

Scherban Tetyana – Doctor of Psychology, Professor
(Ukraine)

Maksymenko Serhiy – Doctor of Psychology,
Professor, Academician of NAPS (Ukraine)

Nychkalo Nellya – Doctor of Pedagogy, Professor,
Academician of NAPS (Ukraine)

Starosta Volodymyr – Doctor of Pedagogy, Professor
(Ukraine)

Karandashev Yuriy – Doctor of Psychology,
Professor (Republic of Poland)

Orosova Renata – Doctor of Pedagogy (Slovak
Republic)

Éva Szabolcs – Ph.D. in General Pedagogy and
History of Pedagogy, Professor (Hungary)

Sen'ko Tetyana – Doctor of Psychology, Professor
(Republic of Poland)

Popovych Nataliya – Doctor of Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Fizeshi Oktaviya – Doctor of Pedagogy, Professor
(Ukraine)

Berezovs'ka Larysa – Ph.D. in Psychology, Associate
Professor (Ukraine)

Kachur Myroslava – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Kobal' Vasyly' – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Korniyenko Inokentiy – Doctor of Psychology,
Associate Professor (Ukraine)

Lavrenova Mariya – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Lypchanko-Kovachyk Oksana Vasylivna – Ph.D. in
Pedagogy (Ukraine)

Pynzenyk Olena – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

Fentsyk Oksana – Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor (Ukraine)

*Printed materials are in the original language.
Responsibility for the presented materials rests with the
authors of articles.*

Certificate of the print media state registration
Series KV №22663-12563PR of 15.03.2017
Publishing Subject Certificate
Series' control number 4916 of 06.16.2015
The scientific bulletin was added to the list of
professional publications of Ukraine
in Pedagogical sciences
(Order of MESU of 16.05.2016№515)

The collection is presented in the
following scientometric databases:
Russian Scientific Citation Index (Russia);
Research Bib (Japan), Index Copernicus(Poland),
CiteFactor, Infobase Index(India), Genamics Journal
Seek, Academic Keys(the USA),
ACNP Catalogue (Italy)

Founder and Publisher:

Mukachevo State University
Ukraine, 89600, Transcarpathian region,
Mukachevo, 26 Uzhhorodska, st.
Tel. (03131) 2-11-09
Fax: (03131) 2-11-0909
e-mail: ppmsu2015@ukr.net

Reviewers:

Pazyura Natalia Valentynivna – Doctor of Pedagogy,
Associate Professor

Pitbutska Nina Viktorivna – Doctor of Psychology,
Associate professor

*Recommended for publication by the Academic Board
of Mukachevo State University
(Minutes № 11 of 25.04.2019).*

Scientific Bulletin of Mukachevo State University.
Series of «Pedagogy and Psychology» - a collection of
scientific articles, structured by the following areas:
pedagogical theory and history of pedagogy;
professionalization and diversification of higher
education; personal development and educational
technology; psychological and pedagogical
communication; comparative pedagogy and psychology;
pedagogical and developmental psychology;
organizational psychology and labor psychology.

UDC 37:159.9

Scientific Bulletin of Mukachevo State University.
Series «Pedagogy and Psychology»: collection of
scientific articles/ed. board: Tovkanets Hanna(Ed. in
Chief) and others. – Mukachevo: MSU publ., 2018. –
Issue 1 (9). – 265 p.

© Mukachevo State
University, 2019

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Гіптерс З. В.

Забезпечення життєдіяльності населення Західної України: історико-педагогічний аспект..... 17

Бардашевська Ю. І.

Завдання керівника закладу освіти у впровадженні реформи загальноосвітньої та професійної школи у другій половині 80-х років ХХ століття..... 20

Кухта М. І.

Ідеї європейського педагогічного досвіду в освітньому середовищі Закарпаття 20 – 30-х років ХХ ст..... 23

Кушнір І. І., Мішкулинець О. О., Кампов Н. В.

Теоретико-методологічні основи забезпечення профілактики девіантної поведінки..... 27

Лабош К. Я.

Соціально-педагогічні умови розвитку освіти для ромського населення на початку ХХІ століття (на прикладі Закарпаття)..... 31

Лалак Н. В., Майборода І. Е., Пеняк В. С.

Булінг в освітньому середовищі сучасного закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект..... 34

Лавренова М. В.

Ментальні карти як новації в освітньому процесі..... 36

Любарець В. В.

Дидактичний потенціал віртуального освітнього середовища та можливості його практичного втілення в менеджерській освіті..... 40

Павко А. І., Курило Л. Ф.

Актуальні проблеми університетської педагогічної освіти в Україні..... 43

Фізеші О. Й.

Початкова освіта Закарпаття в контексті педагогічних часописів другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття..... 46

Csoóri Zsófia (Chovriy Sofiya)

A Munkácsi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet létrehozásának előfeltételei és működése 1914–1918 között..... 49

Kravchenko T. M.

Regulatory legal provisions in the context of non-formal education in the european countries..... 51

Rozman I. I.

Biografistics (biography studies) and biography: differentiation of the related concepts.... 56

РОЗДІЛ I

ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 659.4.36 (477.8) («18»/1 «19»)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-17-20

Гітгерс Зінаїда Василівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ:
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті доведено, що українські громадські, культурно-просвітні, економічні, спортивно-пожежні товариства, прогресивна інтелігенція Західної України (XIX – початку XX століть) своєю діяльністю зробили значний внесок у забезпечення життєдіяльності населення краю. Особливу роль у справі громадянського захисту, боротьби за освіту, добробут, розвиток спорту відіграли добровільні культурно-просвітні, кооперативні, спортивно-пожежні товариства «Просвіта», «Рідна школа», «Народна Торгівля», «Ревізіонний Союз Українських Кооперативів», «Сільський Господар», «Сокіл», «Сокіл-Батько», та інші.

Ключові слова: громадські товариства, життєдіяльність, Західна Україна, товариства «Просвіта», «Рідна школа», «Народна Торгівля», «Сокіл-Батько», рятувальник, екстремальні умови.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку суспільства, коли соціальні процеси й зміни стають дедалі стрімкішими, щоразу перед людиною постають нові виклики, які потребують почасти нестандартних й нагальних рішень. Зважаючи на війну на сході країни, варто наголосити на підготовці кожного громадянина до захисту України, особливо у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, на формуванні професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей захисників держави, рятувальників, на їхньому фізичному загартуванні, на підготовці до роботи в екстремальних умовах.

В цьому аспекті важливим є історико-педагогічне дослідження забезпечення життєдіяльності населення Західної України (XIX – початку XX століть). Адже за умов бездержавності діяльність українських кооперативних, господарських, юнацько-молодіжних, культурно-просвітних та спортивно-пожежних товариств, інших громадських організацій, незважаючи на великі труднощі та перешкоди, була важливим етапом у справі національного й культурного відродження українського народу. Подвижницька праця членів українських громадських товариств набула значного розвитку і стала важливим чинником господарського, культурного та духовного піднесення населення. Вони виховували мужніх, хоробрих, патріотично загартованих українських громадян. Це були конкретні форми демократії, яка сприяла духовному відродженню нації.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Дослідження технологій навчання й виховання передбачає осмислення прогресивних ідей минулого з погляду сьогодення. Українська інтелігенція в особі прогресивних представників залишила нащадкам велику культурну й наукову спадщину – творіння своєї думки та практичної діяльності. Історичні аспекти становлення освіти, діяльності громадських, культурно-освітніх, жіночих товариств в Україні досліджували Т. Завгородня, І. Курляк, З. Нагачевська, О. Пенішкевич, І. Петрюк, Б. Ступарик, Л. Тимчук та ін.

Особливої актуальності для сучасного техногенно насиченого суспільства набувають проблеми екології, забезпечення життєдіяльності. Ведеться пошук шляхів професійно-особистісного зростання та формування якостей, якими має володіти фахівець, що присвятив себе служінню суспільству в екстремальних умовах. Цю проблему досліджували вчені М. Андрієнко, О. Барило, Н. Вовчаста, Я. Зорій, М. Кусій, М. Омельченко, С. Осипенко, А. Підгайний, С. Потеряйко, А. Терентьєва, В. Тищенко та ін.

У контексті сучасних освітніх пріоритетів помітно активізувалися історико-педагогічні дослідження з проблем економічного, спортивно-патріотичного виховання, розвитку фахової освіти та використання інформаційних технологій, охорони

праці. Вони знайшли втілення у працях А. Вихруща, Р. Гуревича, І. Зязюна, М. Ковалю, С. Котова, В. Лоїка, Н. Ничкало, Є. Папенка, В. Постолатій, І. Прокопенка, Р. Сукача, О. Шпака та ін.

Мета статті: висвітлити історико-педагогічний аспект діяльності добровільних культурно-просвітних, кооперативних, спортивно-пожежних товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Народна Торгівля», «Ревізіонний Союз Українських Кооперативів», «Сільський Господар», «Сокіл», «Сокіл-Батько» у справі забезпечення життєдіяльності, боротьби за освіту, здоров'язбереження, спорту і добробуту населення Західної України.

Результати дослідження. У науковій літературі з напрямів права, філософії, соціології, психології, педагогіки зазначається, що поняття «забезпечення життєдіяльності» охоплює весь комплекс соціальних і життєво необхідних складових, в яких постійно перебуває людина. «*Безпека життєдіяльності* – це комплексна система знань про захищеність життя і діяльності особистості, суспільства і життєвого середовища від небезпечних факторів природного і штучного характеру. Безпека життєдіяльності поєднує в собі пожежну безпеку, санітарно-епідеміологічне благополуччя, охорону здоров'я, екологічну та ядерну безпеку, попередження надзвичайних ситуацій, цивільний захист, безпеку руху, якість і безпеку продукції та послуг, безпеку споруд, будівель та інженерних мереж тощо» [3, с. 48].

Аналіз архівних матеріалів, науково-педагогічної, соціально-політичної літератури, періодики регіону свідчить, що під час панування Австро-Угорщини та Польщі на західноукраїнських землях повноцінне забезпечення життєдіяльності на державному рівні для українського народу було обмежене законодавчою базою імперії. Занепад стану життєдіяльності українців був зумовлений нерозвиненістю промисловості. Ще гіршою була ситуація на селі. Селяни продавали весь урожай, щоб заплатити податок, родини надзвичайно убого харчувалися. Такий стан призводив людей до песимізму, безнадійності, відчаю. Виходу із ситуації шукали втечею до міст, в еміграцію або позичали гроші на лихварський відсоток, отже опинялися у щораз більших боргах. Люди з біді й горя починали поголовно пити, пропиваючи рештки свого майна. Відомий дослідник цієї проблеми В. Навроцький зазначав: за період 1873–1883 років лише в Галичині знищено 23 237 селянських господарств, що становило 60 відсотків майна зубожілих селян. Натомість у 1878 р. в Галичині було 23 269 шинків – один шинок припадав на 233 особи, а на одну особу щороку припадало 26 літрів випитої горілки» [8, с. 13–15].

Панувала майже суцільна неписьменність народу. За переписом населення 1900 р. «у Галичині на 1000 мешканців вище шестирічного віку нараховується 566 неграмотних, тобто більше половини

населення. Якщо в Західній Галичині на 100 чоловіків було 27,6 % неписьменних, на 100 жінок – 30,6 %, то в східній частині краю число подвоювалося, бо на 100 чоловіків нараховувалося 56,7 % неграмотних, а на 100 жінок – 69,7 %» [4, с. 143].

У такому безнадійному становищі українського народу розгортається подиву гідна діяльність гурту молодих людей, здебільшого студентів, які, усвідомлюючи всю нестерпність дійсності, вирішили не словами, але практичною роботою змінити цю дійсність на кращу. У боротьбі за формування національної свідомості населення, розвиток української мови й культури, відродження національних традицій велику роль відіграло культурно-просвітне товариство «Просвіта», засноване у Львові 1868 р. Одночасно воно вело боротьбу проти державної влади, польських шовіністів і москвофілів, які намагалися зупинити процес національного відродження. Ідея побудови незалежної держави у всі часи була провідною в роботі товариства.

Прогресивні культурно-освітні діячі Західної України на переломі XIX – XX століть розпочали національне відродження краю на засадах торговельно-кооперативного шкільництва, використовуючи передусім громадсько-педагогічне сподвижництво, що найбільш яскраво виявилось у діяльності товариств «Просвіта», «Рідна Школа», «Ревізійний Союз Українських Кооперативів», «Народна Торгівля», «Сільський Господар» та ін.

У галицьких часописах М. Грушевський, С. Данилович, Д. Коренець, І. Крип'якевич, К. Левицький, Є. Олесницький, В. Охримович, Д. Тяничкевич, О. Терлецький, С. Томашівський, К. Трильовський, С. Федак, І. Франко, А. Чайківський, М. Шухевич друкували теоретико-методичні та практичні розробки, в яких був використаний досвід європейської та національної педагогічної думки, соціально-економічного виховання, культурного життя, захисту від стихійних лих та ліквідації пожеж. Вони активно розробляли теоретико-методологічні й педагогічні положення щодо становлення й функціонування економічної освіти, забезпечували організаційну, практичну діяльність для ліквідації неграмотності, розвитку фахової освіти, захисту соціальних та духовних потреб українського населення. За умов бездержавності, соціального та культурно-освітнього гноблення українського населення передові представники інтелігенції намагалися у своїх публікаціях донести до простого люду ідею національно-культурного відродження, потреби в самозахисті, згуртованості.

До практичного створення й теоретичного обґрунтування спортивно-пожежних та парамілітарних організацій на території Галичини активно долучилися на переломі XIX–XX століть професор І. Боберський – організатор спортивного руху, С. Гайдучок – творець та літописець спортивного й сокільського життя Західної України, адвокат К. Трильовський – засновник пожежно-руханкового товариства «Січ», засновники «Пласту» О. Тисовський, П. Франко, І. Чмола. Вони формували у молоді вірність козацькому товариству, рідній батьківській землі та українській православної церкві.

Ідея культурно-просвітньої роботи серед широких селянських мас приєднувала до товариства «Просвіта», створеного 1868 р., щораз більше членів з-поміж інтелігенції, міщан, робітників, селянства, сприяла розширенню мережі філій і читалень. Товариство 1897 р. налічувало 31 000 членів, 1914 р. число їх зросло до 197 035. З 1891 до 1908 р. було створено 6 філій та низку самостійних читалень, кількість яких 1913 р. зроста відповідно до 77 та 2 649 [9, с. 86–88].

Виконуючи завдання піднесення матеріального добробуту нації шляхом заснування господарсько-промислових, рільничих спілок, поширення освітньо-економічних знань та підготовки національних кадрів, товариство «Просвіта» виділяло кошти на стипендії для навчання талановитої молоді, готувало кадри національно свідомої інтелігенції, юридично грамотної, яка реально мислила і забезпечувала б ефективне і цілісне управління політикою, освітою, економікою з її наступним працевлаштуванням на всіх ділянках політико-економічного життя. Культурно-освітня робота «Просвіти» завжди була прийнята однією провідною думкою:

«національно освідомити український нарід, дати йому потрібні засоби для боротьби за існування, визначити йому належне місце серед культурних народів світу та вказати йому шлях для створення власного державного життя» [11, с. 3]. На території Галичини на кінець 1930-х рр. нараховувалося 84 філій, 3208 читалень, 2065 театральних гуртків, 1105 хорів, 140 оркестрових гуртків, 439 самоосвітніх гуртків, 533 «Молодої Просвіти», 767 спортивних гуртків, 845 гуртків любителів книжки, 2997 бібліотек при читальнях (в них 597 834 книжок). Організація згуртувала навколо себе близько півмільйона активних членів [2, с. 53].

«Просвіта» була матір'ю всіх наших організацій і товариств, – писав 1938 р., оцінюючи значення «Просвіти», її голова І. Брик. – За її почином повстали майже всі наші сільськогосподарські, торговельні, промислові, фінансові і кооперативні товариства. З метою розвитку освітньо-економічної діяльності «Просвіта» сприяла створенню кредитної спілки «Віра», кредитного товариства «Дністер». З неї вийшла перша українська політична організація «Народна Рада». «Просвіта» дала поштовх до створення Наукового товариства імені Шевченка, Українського педагогічного товариства «Рідна школа». Вона була школою державності в чужій державній системі, організацією «Соколів» і «Січей», підготувала листопадний чин 1918 р., акт Соборності в 1919-му, героїку УПА» [2, с. 52].

Поштовхом до створення спортивно-руханкових товариств та протипожежних філій на місцях, організації громадян на самозахист було збільшення пожеж по селах і містах, які призводили до людських жертв, нищили господарства, завдавали величезних матеріальних втрат. У другій половині XIX ст. до Галичини проникають ідеї сокільства, обґрунтовані чеськими громадськими діячами М. Тиршем та І. Фігнером на терені Чехії. Завдяки наполегливій праці В. Лаврівського, В. Нагірного, К. Трильовського розпочато заходи, що згодом привели до утворення організацій «Сокола-Батька» [5]. Статут товариства ставив за мету: виховувати членів в гімнастичні через спільні вправи, прогульки (*екскурсії* – 3.Г.) і відчити (*лекції* – 3.Г.). «В т-ві проводяться також вправи пожежної сторожі, стрільня до цілі, їзда на коні, їзда на скороходах (*велосипедах* – 3.Г.), плавання, веслування, фехтування, співи й музика. Для оживлення духа т-ва служать відчити і розповіді про справи гімнастичні, товариські забави, гімнастичні продукції на боевищах і аматорські представлення. Т-во засновує філії в Галичині і на Буковині» [6]. Учасники координаційних нарад відзначали, що «сама назва «Сокол» була притягачом, бо сокол – це шляхетний птах, з бистрим зором і могутніми крилами, неперевершеною швидкістю лету, а в геральдиці виступає як символ сміливості, шляхетності та свободи і перемоги» [4, с. 191].

У редакційній статті «Сокільських вістей» обґрунтовано завдання сокільських товариств: «Сокільство прагне до цього, щоби виховати народові здорових і добрих синів та дочок, при чому фізичне виховання нерозривно поєднане з вихованням душі. Сокільство розвиває не лише силу й красу тіла, але також душевні якості: мужність, хоробрість, відвагу, шляхетність серця, братську любов, любов батьківщини, народу й волі» [10, с. 3]. Складовою ідеології сокільського руху було фізичне виховання, обґрунтоване М. Тиршем: «Ні освіта, ні багатство, ні політична міць не втримають народ при життю; все це народи колись мали, але також і втратили – тому, що були нездорові й морально занепали. Лише здоров'я й моральність є запорукою життя народу» [10]. У статті-інструкції «Ціль і завдання сокільського Гнізда» відзначено, що «Сокол» – це «ведення тіловиховних вправ, які удержують здоров'я, красу, довгий вік», це ... засіб до будження народної свідомості, піднесення тілесної і духовної сили цілого народу, засіб до укладення народної енергії в організаційні форми» [5].

З метою поліпшення організаційної роботи з сокільськими протипожежними філіями на місцях «Сокол-Батько» 1909 р. умовно поділив територію Східної Галичини на 54 округи і 12 областей. Напередодні Першої світової війни найбільше протипожежних філій «Сокол-Батько» мав в таких округах: Стрий – 49, Львів – 47, Рогатин – 34, Чортків – 24, Золочів – 24, Підгайці – 23, Гусятин – 22,

Бережани – 21, Богородчани – 20, Станіславів – 14, Тернопіль – 1422. На 1911 р. у західноукраїнських повітах та округах існувало 660 протипожежних філій, а вже наприкінці 1913 р. – 878, які організаційно підпорядковувались львівському «Соколу-Батьку» та об'єднували у своїх лавах 32777 членів [1].

Товариство «Сокіл-Батько» належить до провідних українських молодіжних національно-патріотичних організацій першої половини ХХ ст. у Галичині. Учасники товариства прагнули організувати селян на боротьбу з пожежами, навчали протипожежної безпеки, займалися придбанням протипожежного інвентаря, залучали селянську молодь до гімнастично-руханкових вправ, виховуючи спритність, рішучість, сміливість, фізично загартовували та проводили національно-освідомлювальну роботу. Напередодні Другої світової війни «Сокіл» охопив сіткою своїх філій Галичину, діяло понад сто товариств, у яких нараховувалося 1500 членів.

Отже, протипожежні товариства «Сокіл» від початку своєї діяльності стали суттєвою допомогою державній пожежній охороні та місцевій добровільній «Вогневій сторожі» на західноукраїнських землях. За короткий час українські протипожежні «Соколи» зуміли забезпечити ефективне гасіння пожеж у сільській місцевості та містах. Важливо, що саме сокільські протипожежні товариства зуміли ідейно та організаційно об'єднати народні маси, виховуючи у них організованість, єдність і згуртованість [7]. Внесок громадських товариств у становлення і розвиток активного національно-духовного відродження Західної України полягав у тому, що вони виховували освічених осіб, провідників національної свідомості, залишаючись оберегом і джерелом освіти, культури, що мало вагомий вплив не лише на формування та активізацію ідей української державності, але й збереження українців як нації.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Дослідженням доведено, що українські громадські, культурно-просвітні, економічні, спортивно-пожежні товариства, в цілому прогресивна інтелігенція Західної України кінця ХІХ – початку ХХ століть своєю діяльністю зробили значний внесок у забезпечення поліпшення життєдіяльності населення краю. Свідченням цього є аналіз праць та організаційно-практичної роботи педагогів, кооператорів, підприємців, представників церкви. Практичне значення діяльності вітчизняних вчених полягає в тому, що вони особливу увагу приділяли формуванню нового педагогічного досвіду, використовували досягнення науки на користь суспільності, безпеки життєдіяльності українського населення, що належним чином не було забезпечено з боку держави. Впровадження педагогічних ідей та практичних надбань минулого успішно триває в сучасних умовах. Спільними зусиллями держави, громадськості та міжнародних організацій в незалежній Україні впроваджується низка заходів з підвищення рівня суспільної свідомості, соціального захисту людини, забезпечення її життєдіяльності.

У подальших наукових дослідженнях належить більшу увагу приділити розробці навчально-методичних посібників, практичних порад і рекомендацій, словників щодо забезпечення життєдіяльності, виживання в екстремальних умовах, здоров'язбереження, захисту та самозахисту людини. Важливо також підкреслити перспективний аспект гуманітарної підготовки фахівців у вищих закладах освіти, особливо пов'язаних з проблемами освіти, здоров'язбереження, соціальним захистом, в цілому зі всіма аспектами безпеки життєдіяльності населення.

Список використаних джерел

1. Ващеба О. Сівач зерна добра на рідній ниві / О. Ващеба, Р. Мозола // Сокол-Батько. Спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах. 1894–1994. – Львів: РВУ «Основа», 1996. – С. 82–83.
2. Гіптерс З. В. Економічна освіта на західноукраїнських землях та її сподвижники (ХІХ – перша половина ХХ століть): Монографія / З. В. Гіптерс. – К.: УБС НБУ, 2011. – 347 с.
3. Гіптерс З. В. Культурологія: словник-довідник: Навчальний посібник / З. В. Гіптерс. – К.: УБС НБУ, 2008. – 407 с.
4. Качор А. Мужі ідеї і праці: Андрій Палій і Андрій Мудрик: творці «Маслосоюзу» і модерної молочарської кооперації в Західній Україні. – Вінніпег – Торонто: Видавництво Братства Маслосоюзників, 1974. – 344 с.
5. Котов С. Сокільський рух у Галичині: особливості ідеології, вплив на формування національної свідомості (кінець ХІХ ст. – перша третина ХХ ст.) / С. Котов // Схід № 4 (150) липень-серпень 2017. – С. 63–68.
6. Мельник І. 120 років українського «Сокола» / І. Мельник / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zbruc.eu/node/18623>
7. Папенко Є. Діяльність українського молодіжного товариства «Сокіл» у ліквідації стихійних лих і пожеж у Галичині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. / Є. Папенко // Етнічна історія народів Європи. – 2014. – Вип. 44. – С. 108–112.
8. Петиції головної управи товариства «Просвіта» до Галицького сейму та його виконавчого органу – Крайового комітету у Львові – про надання субвенцій товариству на економічно-господарські цілі в 1907–1914 рр. – ЦДІА у Львові, ф. 348, оп. 1, од. зб. 255, арк. 1–87.
9. Петрик П. З діяльності Т-ва «Просвіта» // Календар товариства «Просвіти» на переступний рік 1928. – Львів, 1927. – С. 82–105.
10. Сокільські вісті. – 1928. – Ч. 2. – С. 3.
11. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення / Б. М. Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.

References

1. Vatsheba, O. and Mosola, R. 1996. Sivach zerna dobra na ridnyi nyvi [Sivach of grain of good in his native field]. *Sokol-Father. Sports-mobile association in Lviv. Almanac. 1894–1994*, pp. 82-83.
2. Hipters, Z. V. 2011. Ekonomichna osvita na zakhidnoukrainskykh zemliakh ta yii spodvyzhnyky (XIX – persha polovyna XX stolit) [Economic education in Western Ukrainian lands and their associates (XIX - first half of the XX century)]. Kiev: UBS of the NBU.
3. Hipters, Z. V. 2008. Kul'turolohiya: slovnyk-dovidnyk [Culturology: dictionary-directory]. Kiev: UBS NBU.
4. Kachor, A. 1974. Muzhi ideyi i pratsi: Andriy Paliy i Andriy Mudryk: tvortsi «Maslosoyuzu» i modernoyi molochars'koyi kooperatsiyi v Zakhidniy Ukraini [Men's ideas and works: Andriy Paliy and Andriy Mudrik: Creators of the Masloseyuzu and Modern Milk Cooperatives in Western Ukraine]. Winnipeg - Toronto: The Publishing House of the Maslow Alliance Brotherhood.
5. Kotov, S. 2017. Sokil's'kyu rukh u Halychyni: osoblyvosti ideolohiyi, vplyv na formuvannya natsional'noyi svidomosti (kinets' XIX st. – persha tretyna XX st.) [Sokolsky movement in Galicia: features of ideology, influence on the formation of national consciousness (the end of the nineteenth century - the first third of the twentieth century)]. *East*, 4 (150), pp. 63 – 68.
6. Melnyk, I. 120 rokiv ukraïns'koho "Sokola" [120 years of the Ukrainian "Sokol"]. [online] Available at: <http://zbruc.eu/node/18623>.
7. Papenko, E. 2014. Diyal'nist' ukraïns'koho molodizhnoho tovarystva «Sokol» u likvidatsiyi stykhiynykh lykh i pozhezh u Halychyni naprykintsy XIX – pochatku XX st. [The activities of the Ukrainian youth society "Sokol" in the elimination of natural disasters and fires in Galicia in the late nineteenth and early twentieth centuries]. *Ethnic history of the peoples of Europe*, 44, pp. 108–112.
8. Petytsiyi holovnoyi upravly tovarystva «Prosvita» do Halyts'koho seyму ta yoho vykonavchoho orhanu – Krayovoho komitetu u L'vovi – pro nadannya subventsiy tovarystvu na ekonomichno-hospodars'ki tsili v 1907–1914 rr. – TsDIA u L'vovi, f. 348, op. 1, od. zb. 255, ark. 1–87. [Petitions of the main board of the Society "Prosvita" to the Galician Sejm and its executive body - the Regional Committee in Lviv - to provide subventions to the

society for economic and economic purposes in 1907-1914 - TsDIAA in Lviv, f. 348 op. 1, unit save 255, ark. 1-87].

9. Petrick, P., 1927. Z diyal'nosti T-va «Prosvita» [From the activities of T-va "Prosvita"]. Kalender of the Society "Prosvita" for the year 1928, pp. 82-105.

10. Sokil'ski visty [Sokolsky news], 1928, 2, p. 3.

11. Stuparik, B. M. 1998. Natsional'na shkola: vytoky, stanovlennya [National School: Origins, Becoming]. Kyiv: IZMN.

Исследованием доказано, что украинские общественные, культурно-просветительные, экономические, спортивно-пожарные общества, прогрессивная интеллигенция Западной Украины (XIX – начала XX веков) своей деятельностью внесли значительный вклад в обеспечение жизнедеятельности населения края. Особую роль в деле защиты граждан, борьбы за образование, благосостояние, развитие спорта сыграли добровольные культурно-просветительные, кооперативные, спортивно-пожарные общества «Просвита», «Родная школа», «Народная Торговля», «Ревизионный Союз Украинских Кооперативов», «Сельский Хозяин», «Сокол», «Сокол-Отец».

Ключевые слова: общественные товарищества, жизнедеятельность, Западная Украина, общества «Просвита», «Родная школа», «Народная Торговля», «Сокол-Отец», спасатель, экстремальные условия.

The article deals with the historical and pedagogical aspect of the activity of voluntary cultural-educational, cooperative, sports and fire societies "Prosvita", "Native school", "People's Trade", "Revision Union of Ukrainian Cooperatives", "Village Owner", "Sokol", "Sokol-Father" in providing support to life, struggle for education, healthcare, sports and welfare of the population of Western Ukraine (XIX – early XX centuries). The activities of Ukrainian cooperative, economic, youth, cultural-educational and sport-fire societies, and other non-governmental organizations, in spite of great difficulties and obstacles, were an important stage in the process of national and cultural revival of the Ukrainian people. The work of members of Ukrainian civil society has gained significant development and has become an important factor in the economic, cultural and spiritual upsurge of the population. They brought up brave, patriotically hardened Ukrainian citizens. The novelty of the research is to prove that Ukrainian public, cultural, educational, economic, sports and fire societies, as a whole, progressive intellectuals of Western Ukraine at the end of the nineteenth and early twentieth centuries, by their activities, made a significant contribution to improving the livelihoods of the region's population. The practical significance of the activities of domestic scientists lies in the fact that they paid special attention to the formation of a new pedagogical experience, used the achievements of science in favor of the public, the safety of life of the Ukrainian population, which was not properly provided by the state. Implementation of pedagogical ideas and practical achievements of the past successfully continues in independent Ukraine: measures are implemented to raise the level of social consciousness, social protection of the person, and ensure its life.

Key words: social organizations, life safety, Western Ukraine, Prosvita, Native school, Folk Trade, Sokol-Father, rescuer, extreme conditions.

УДК 37.091.113 (091)(477)«198»

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-20-23

Бардашевська Юлія Іванівна,

кандидат історичних наук,

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький

ЗАВДАННЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ВПРОВАДЖЕННІ РЕФОРМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті визначено причини здійснення реформи загальноосвітньої та професійної школи і розглянуто процес реалізації її основних завдань керівниками освітніх закладів. Охарактеризовано вплив матеріально-технічного забезпечення на рівень здійснення реформи. Проаналізовано освітні завдання відповідно до нової структури школи та профтехучилищ. Розглянуто основні чинники, що вплинули на рівень засвоєння навчального матеріалу учнями та їх виховання. Розкрито вплив впровадження нового курсу «Основи інформатики і обчислювальної техніки» в навчальний процес шкіл та профтехучилищ на набуття учнями навичок користування комп'ютерною технікою. Досліджено значення трудового виховання та навчання учнів у подальшій професійній орієнтації та діяльності.

Ключові слова: реформа, загальноосвітня школа, середнє професійно-технічне училище, керівник освітнього закладу, якість освіти, трудове навчання і виховання, матеріально-технічне забезпечення.

Постановка проблеми. Важливе значення в суспільному прогресі кожної країни має освітня система. Адже від рівня освіти залежить якість трудових ресурсів, що мають істотний вплив на економіку країни. Однією із головних умов ефективності освітньої системи є вчасне її реагування на мінливі потреби суспільства. Сьогодні українська держава активно реформує власну освітню систему. Для здійснення ефективних перетворень в галузі освіти на сучасному етапі потрібно враховувати досвід минулих років. Важливе значення в ефективному здійсненні реформи має робота керівників структурних підрозділів освітньої сфери.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Окремі аспекти здійснення реформи загальноосвітньої та професійної школи у другій половині 80-х рр. ХХ століття є предметом вивчення значної кількості науковців. Найбільшої уваги серед них заслуговують праці таких науковців – Л. Березівської, В. Примакової, Н. Клочко, О. Жабенка, Н. Шліхти, О. Федорчук, Л. Панасюк.

Мета статті: дослідити значення керівника закладу освіти в реалізації завдань освітньої реформи у другій половині 80-х рр. ХХ ст.

Результати дослідження. У досліджуваній період перед керівниками навчальних закладів постало завдання реалізувати основні положення реформи загальноосвітньої та професійної школи (далі реформи). Дана реформа передбачала удосконалення структури загальноосвітньої та професійної школи, покращення матеріально-технічної бази навчальних закладів, підвищення якості освіти і виховання, прищеплення учням навичок користування комп'ютерами, покращення трудового виховання, навчання та професійної орієнтації, посилення політехнічної направленості освіти.

Відповідно до завдань реформи середня загальноосвітня школа ставала одинадцятирічною, навчання дітей розпочиналося із 6-річного віку. Структура загальної середньої освіти була наступною: 1-4 класи – початкова школа, 5-9 класи – неповна середня школа, 10-11 класи – середня школа [3]. Перехід дітей на навчання із 6-річного віку передбачалося здійснювати поетапно, розпочинаючи з 1986 р. в міру створення додаткових учнівських місць, підготовки педагогічних кадрів та із урахуванням побажань батьків.